

Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

inbo

instituut voor natuur- en bosonderzoek

Nummer : INBO.A.2007.156
Datum : 20 september 2007
Auteurs: Frederic Piesschaert, Gunther van Ryckegem, Maud Raman
Geadresseerde : Tav Dominiek Decleyre
Agentschap voor Natuur en Bos Oost-Vlaanderen
Gebroeders Van Eyckstraat 2-6
9000 Gent
Uw kenmerk: Adviesaanvraag per email van donderdag 13/09/2007
Aantal bladzijden: 4

Betreft: Inrichting oeverzone Kalkenvaart (VMM-dossier - L 4745 I 0003 G)

1. Aanleg dijk met oeverwaluwand aan het pompemaal

Het oeverinrichtingsproject is er gekomen omwille van klachten van aanpalende landbouwers over het afkalven van de oevers (VMM-dossier L 4745 I 0003 G). Dit zijn bij uitstek de natuurlijke broedlocaties van oeverwaluwen (en ijsvogels). Het is dan ook veel logischer, goedkoper en heeft meer kans op succes om de afkalving van deze zones gewoon verder te laten gaan in plaats van een artificiële wand aan te leggen. Gezien de bufferstrook onteigend is (of wordt) vormt de afkalving geen direct probleem meer voor de landbouw. In het VMM-dossier wordt behoud van de afkalvingen trouwens ook voorzien voor het centrale deel ("deel Kalkenvaart stroomopwaarts Oude Schelde tot aan populierbos").

Hoofdbedoeling van de oeverwaluwand was, door de afgegraven grond zoveel mogelijk lokaal te verwerken, de inrichtingskosten te beperken. In het kader van het Sigmapijan zullen enorme hoeveelheden grond nodig zijn voor de aanleg van de dijken rond GOG's en ontpolderingen. Zeer concreet zou de oeverinrichting van de Kalkenvaart kunnen gekoppeld worden aan de aanleg van de Sigmadijk rond de naburige ontpoldering van de Wijmeers. De start van die dijkwerken is gepland in 2008. Op die manier kan in één beweging alle grond van de oeverinrichting gebruikt worden. In de oeverwaluwand kan immers nog geen derde van het totale grondverzet geborgen worden (geschat op 1420m³ van de te bergen 4740m³ bij variëte 2 van de eerste fase).

Enkele bijkomende opmerkingen betreffende het ontwerp (VMM-dossier - L 4745 I 0003 G):

- Doordat de wand aangelegd wordt met kleigrond afkomstig uit de Kalkenvaart worden artificiële ingrepen voorgesteld om de wand geschikt te maken voor oeverwaluwen. Oeverwaluwen verkiezen immers zandige grond voor het graven van hun nestgang. Het

voorstel om te werken met PVC-buizen gevuld met zand lijkt ons niet optimaal voor oeverwaluwen. De diameter is groot (10cm), opmetingen (INBO) tonen dat de meeste nestgangen een diameter hebben tussen de 6-9 cm. De voorstelde buislengte (70 tot 120cm) is lang, niet alle vogels hebben dergelijke lange nestgangen (vaak rond de 0.5m (opmetingen INBO)).

- Een artificiële oeverwaluw wand vraagt veel onderhoud: de artificiële nestgangen moeten gereinigd worden en opnieuw gevuld met zand (oeverwaluwen gaan niet jaar op jaar in dezelfde nestgang om parasieten te mijden). De voorkant moet dus toegankelijk zijn voor onderhoud.
- De aanvliezone moet ook onderhouden worden anders is deze binnen enkele jaren begroeid met hogere kruiden en wilg (temeer omdat de wand slechts 2m hoog is)
- De beplanting bovenop de wand wordt best niet te dicht tegen de rand voorzien om doorworteling te beperken. Doorworteling is niet gewenst in een oeverwaluw wand.

2. Moet de "houtkant" aan de "paardeweide" behouden blijven

Een lokale houtwal verhoogt de structuurdiversiteit van de oever en de waterloop (beschaduwing, visplaatsen ijsvogel, ...) en kan dan ook zeker een ecologische meerwaarde betekenen. We adviseren dan ook om deze houtkant te behouden (eventueel onder cyclisch kapbeheer). Ontwikkeling van extra houtwallen is echter af te raden, zeker daar waar de Kalkenvaart het weidevogelgebied doorsnijdt omdat daar naar maximale openheid gestreefd wordt.

3. Afd. Water ging uit van een opstuwing KV tot 2,90m. De dieptes zijn hierop gebaseerd - > ondiepe zone voor waterriet staat 20cm onder water in hun tekening (volgens Koen de maximale diepte voor riet) -> uitgaande van opstuwing tot 3m wil Koen de ondiepe zone 10 cm verhogen zodat riet in beide scenario's mogelijk blijft -> is deze redenering correct?

Dit is eigenlijk niet correct. Waterriet kan veel grotere waterdieptes koloniseren (tot één meter). Van der Winden en van der Hut (2004) stellen zelfs een minimumdiepte van 30 tot 50 cm voorop voor de ontwikkeling van echt waterriet. Ter verduidelijking citeer ik hier de definitie van waterriet vs nat rietland of oeverriet zoals gehanteerd door Huiskes et al. (2005).

"Waterriet bestaat uit riet dat jaarrond met zijn voeten in het water staat, met een waterdiepte tot één meter. Het riet is dikstengelig en de verschillende stengels staan niet zeer dicht opeen. De bodem is meestal matig gereduceerd en er is hooguit een zeer dunne strooisellaag aanwezig. Nat rietland staat ook grotendeels jaarrond met de voeten in het water, maar komt voor in veel ondieper water. Daarnaast kan de bodem sterk gereduceerd zijn en heeft zich een duidelijke strooisellaag weten op te bouwen. De stengels van de rietplanten in nat rietland zijn dunner en het aantal stengels per vierkante meter is groter dan bij waterriet"

Beide types zijn ecologisch waardevol en hebben hun specifieke doelsoorten. Door te werken met een plasberm van 20 tot 30 cm onder het waterniveau zal dus eerder een gordel met nat rietland gerealiseerd kunnen worden, die waarschijnlijk relatief snel zal verlanden. Om ook echt op langere termijn te kunnen functioneren als paai- en schuilplaats voor vissen zal de plasberm lokaal dieper moeten zijn. Ook hier kan gestreefd worden naar variatie met diepere en ondiepere plasbermen.

4. Hoe is het oeverinrichtingsproject inpasbaar binnen de huidige gebiedsvisie voor Kalkense Meersen?

De natuurtechnische verbetering van de oevers wordt als algemene inrichtingsmaatregel voor waterlopen naar voren geschoven in de inrichtingsvisie. De oeverinrichting van de Kalkenvaart past dan ook perfect binnen deze visie. In zone 1 zou dit gepaard gaan met de omzetting van 0.8 ha (800 x 10m) glanshaverhooiland naar riet- en verlandingsvegetatie. Als ook zone 3 gerealiseerd wordt betekent dit een extra omzetting van ongeveer 0.73 ha dottergrasland. Dit is verwaarloosbaar ten opzichte van de totale oppervlakte van die types in de Kalkense Meersen. Bovendien zijn verlandings- en rietzones vanuit de instandhoudingsdoelstellingen prioritaire types waar tijdens de inrichting van de Sigmagebieden extra aandacht moet aan besteed worden (Piesschaert et al. 2007).

5a. Zijn ijsvogel en oeverzwaluw doelsoorten voor heringerichte Kalkenvaart?

De ijsvogel is een traditionele broedvogel van de Kalkense Meersen en ongetwijfeld een belangrijke doelsoort. In 2004-2005 werd de populatie op 4 à 5 koppels geschat. Vermoedelijk is de huidige populatie nog groter. De Kalkenvaart speelt een belangrijke rol voor deze soort dankzij de oeverafkalvingen.

Voor de oeverzwaluw ligt de situatie anders. De Zeeschelde is van relatief weinig belang voor de verspreiding van deze soort in Vlaanderen (er zijn weliswaar grote kolonies maar onder artificiële omstandigheden). Er zijn bij ons weten ook geen historische broedgevallen van deze soort gekend in de Meersen. Dat is naar onze mening een bijkomend argument om geen artificiële broedwanden te voorzien. Hierbij dient ook opgemerkt dat bij de oeverinrichting van de her uit te graven Oude Schelde twee verticale oeverwanden voorzien zijn ten behoeve van wandbroeders. De in theorie geschikte nestlocaties zullen dus hoe dan ook ruimschoots in het gebied aanwezig zijn. Gewoon afwachten of de soort er gebruik van maakt is dus het devies.

5b. Oeverzwaluw: zie je een meer natuurlijk alternatief om deze soort te depanneren, ik denk eerder aan de zandgroeve?

Er gaan geen kolonies verloren, dus depanneren is niet nodig. In navolging van de redenering hierboven zal ook de zandgroeve van de Wijmeers in theorie geschikt zijn en kunnen we gewoon afwachten. Het feit dat er momenteel geen oeverzwaluwen aanwezig zijn, laat echter vermoeden dat ook na het stopzetten van de exploitatie niet direct kolonisatie zal optreden. Zoals de grote kolonies in de haven aantonen vormt exploitatie op zich immers geen belemmering voor de vestiging van de soort (losstaand van het feit dat er hierdoor wel zware verliezen kunnen zijn).

6. Andere opmerkingen

- In het plasberm-scenario voor de zuidelijke zone van de vaart blijft men nu volgens het VMM voorstel op 4m van de onteigeningsgrens zodat er een nogal steil talud is van de rand van de plasberm tot aan het maaiveld (19-30°). Dat was wel licht vanuit het oogpunt om het grondverzet te beperken én voor het gemak van aanpalende landbouwers. Als de inrichting van de oever kan gekoppeld worden aan de sigmadijk van Wijmeers speelt grondverzet echter niet zo'n grote rol (alles kan geborgen worden in de dijk) en aangezien de volledige Kalkense Meersen als wetland ontwikkeld wordt speelt de tweede reden eigenlijk ook niet meer. De volledige 10m zou dus kunnen gebruikt worden voor een minder steil talud óf men kan de plasberm breder maken.
- Voor het traject palend aan de Molenmeers wil men in het VMM-plan eerst de inrichting van de zuidelijke zone evalueren om dan in een tweede fase eventueel tot inrichting over te gaan. Als de koppeling oeverinrichting-dijk Wijmeers doorgaat is er geen echte reden om de noordelijke inrichting uit te stellen. Anders is er achteraf opnieuw een nodeloos probleem om de grond kwijt te raken

Referenties:

H.P.J. Huiskes, N. Beemster, P.W.F.M. Hommel (2005). Moerasvogels op peil. Deelrapport 3 Werk in uitvoering: Een evaluatie van beheerexperimenten gericht op het bevorderen van jonge verlandingsstadia. Alterra, Altenburg & Wymenga.

Piesschaert, F., Van Ryckegem, G., Van Hove, D., Adriaensen, F., Van Braeckel, A., Van den Bergh, E., Jacobs, S., Meire, P. & L. Nachtergaele. (2007). Ruimtelijke potentieverkenning van de instandhoudingsdoelstellingen voor broedvogels binnen het Zeescheldebekken. Rapport INBO.IR.2007.02. Brussel.

van der Winden, J. & R.M.G. van der Hut. 2004. Moerasvogels in De Venen. Bepaling van streefwaarden en oppervlaktes moeras voor prioritaire soorten. Vogelbescherming Nederland.

Hoogachtend,

Ir. Jos Van Slycken
Waarnemend Administrateur-generaal